

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचे मराठी भाषांतर.)

झवेरभाई अमीदास

विरुद्ध

द स्टेट ऑफ बॉम्बे

[मेहरचंद महाजन सी. जे., मुखर्जी, विवियन बोस, जगन्नाथदास आणि

वेंकटरामा अय्यर जे.]

भारतीय संविधान, कलम २५४ (२), भारत सरकार कायदा, १९३५, कलम १०७ (२) तत्व त्यात समाविष्ट आहे-अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायदा (१९४६ चा २४) १९५० च्या ५२ कायद्याद्वारे कलम ७ सुधारित केल्याप्रमाणे-मुंबई कायदा ३६ च्या १९४७-क-२ - कायद्या विषयी समान आहे -आवश्यक हेतूने रद्दबातल.

'राज्यघटनेचे अनुच्छेद २५४ (२) हे, सारतः, कलम १०७ (२) भारत सरकार कायदा, १९३५ चे पुनरुत्पादन आहे. ज्याचा भाग पुढील जोड्यांसह परंतुकात समाविष्ट केला आहे. त्यात अंतर्भूत असलेले तत्व असे आहे की जेव्हा केंद्र आणि राज्य दोन्हीकडून एकाच आधारावर कायदे केले जातात, तेव्हा ते दोघेही समान कायदे करण्यास सक्षम असतात, तेव्हा केंद्राचा कायदा राज्यापेक्षा वरचढ ठरतो.

अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायदा, १९४६ चे कलम ७ मध्ये १९४८ आणि १९४९ मध्ये दुरुस्ती करण्यात आली आणि त्यानंतर १९५० चे कायदा क्र. ५२ कायद्याद्वारे दुरुस्ती करण्यात आली.

निर्णय दिला की, १९५० चे कायदा क्र ५२ हा १९४७ सालच्या मुंबई कायदा (३६) याच विषयातील कायदा आहे, असा भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २५४(२) च्या अर्थात होतो.

त्यामुळे १९४७ सालच्या मुंबई कायद्याचे कलम २ हे १९५० चे कायदा क्र ५२ द्वारे दुरुस्त केलेल्या आवश्यक वस्तू (तात्पुरती तरतूद) कायद्याच्या कलम ७ विरुद्ध प्रबल होऊ शकत नाही.

जर नंतरच्या कायद्यात पुन्हा पूर्वीच्या कायद्याने निर्माण केलेल्या गुन्ह्याचे वर्णन केले असेल आणि वेगळी शिक्षा ठोठावली असेल किंवा प्रक्रियेत बदल केला असेल, तर पूर्वीचा कायदा नंतरच्या कायद्याने रद्द केला जाईल, हा सुस्थितीत बसलेला नियम आहे.

ओन्टारियोचे महाधिवक्ता विरुद्ध डोमिनियनचे महाधिवक्ता [१८९६] ए.सी. ३४८, स्मिथ विरुद्ध बेनाबो [१९३७] १ के.बी. ५१८, आणि मिशेल विरुद्ध ब्राउन (१ एल. आणि ईएल. २६७, २७४) या केसांचा संदर्भ देण्यात आला आहे.

फौजदारी अपील न्यायाधिकरण: १९५३ चा फौजदारी अपील क्र ३१.

१९५२ च्या फौजदारी पुनरीक्षण अर्ज क्र. ६४२ मध्ये मुंबई उच्च न्यायनिर्णय निकाल आणि आदेशानुसार भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद १३२ (१) अंतर्गत.

अपीलकर्त्यासाठी आय. सी. दलाल आणि पी. के. चॅटर्जी.

एम. सी. सीतलवाड, भारताचे महाधिवक्ता (पी. ए. अमैदास मेहता आणि पी. जी. गोखले, त्यांच्यासोबत) उत्तरवादीसाठी

१९५४, ८ ऑक्टोबर, न्यायालयाचा न्यायनिर्णय न्यायमूर्ती वेंकटरामा अय्यरने दिला –

हा मुंबई\ उच्च न्यायालयाच्या त्या निर्णयाविरुद्ध दाखल केलेले अपील आहे ज्यामध्ये आवश्यक वस्तू (तात्पुरती तरतूद) कायदा, १९४६ च्या कलम ७ अंतर्गत झालेल्या आपल्या दोषी ठरविण्याविरुद्ध अपीलकर्त्याने दाखल केलेली सुधारित याचिका खारिज करण्यात आली आहे.

अपीलकर्त्याविरुद्धचा आरोप असा होता की, ६ एप्रिल १९५१ रोजी त्याने त्याच्या खांजरोली

गावातून मांडवी येथे परवान्याशिवाय १५ मण ज्वारीची वाहतूक केली होती आणि त्याद्वारे मुंबई अन्नधान्य (वाहतूक आणि विक्री नियमन) आदेश, १९४९ च्या कलम ५ (१) चे उल्लंघन केले होते. या प्रकरणाचा खटला चालवणाऱ्या बारडोलीच्या निवासी प्रथम श्रेणी दंडाधिकाऱ्यांनी त्याला दोषी ठरवले आणि त्याला न्यायालयाची सुनावणी संपेपर्यंत तुरुंगवासाची शिक्षा आणि रुपये ५००/- चा दंड ठोठावला. सुरत येथील सत्र न्यायाधीशांनी याचिकेवर दोषसिद्धी आणि शिक्षा या दोहोंनाही दुजोरा दिला. त्यानंतर अपीलकर्त्याने हे प्रकरण मुंबई उच्च न्यायालयात पुनरीक्षणात नेले आणि तेथे प्रथमच, निवासी प्रथम श्रेणी दंडाधिकाऱ्यांना या प्रकरणाचा खटला चालवण्याचा अधिकार नाही असा आक्षेप घेतला, कारण १९४७ चा मुंबई कायदा क्र. ३६ हा गुन्हा तुरुंगवासाच्या शिक्षेस पात्र होता, जो सात वर्षांपर्यंत वाढू शकतो आणि फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या दुसऱ्या अनुसूची नुसार, अशा गुन्ह्याचा खटला चालवण्याचा अधिकार मात्र सत्र न्यायालयाला होता. या वादाला राज्याचे उत्तर असे की १९४७ चा मुंबई कायदा क्र. ३६ लागू झाल्यानंतर, अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायद्यात भरीव फेरबदल करण्यात आले आणि शेवटी १९५० च्या केंद्रीय कायदा क्र. ५२, या सुधारणांचा परिणाम असा झाला की १९४७ चा कायदा क्र. ३६ अकार्यक्षम झाला होता, १९५० चा कायदा क्र. ५२ होता आणि त्या कायद्यानुसार विचाराधीन गुन्ह्यासाठी कमाल शिक्षा तीन होती. निवासी प्रथमवर्ग न्यायदंडाधिकारी यांच्या कार्यक्षेत्रातील गुन्हा होता.

सदरील पुनरीक्षण याचिका न्यायमूर्ती बावडेकर आणि चैनानी यांनी ऐकली व आवश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायद्यातील सुधारणांमध्ये कायदा मधील कलम ७ पुन्हा लागू करणे समाविष्ट आहे, असे मत न्यायाधीश बावडेकर यांचे होते. १९५० चे कायदा क्र. ५२ ने १९४७ चा मुंबई कायदा क्र. ३६, जो त्यानुसार त्यांच्याकडून अप्रभावित राहिला. दुसरीकडे, न्यायमूर्ती चैनानी यांनी असे मत मांडले की दोन्ही १९४७ चा कायदा क्र. ३६ आणि १९५० चे कायदा क्र. ५२ त्याच विषयाशी संबंधित आहे आणि तो १९५० चे कायदा क्र. ५२. हा नंतरचा केंद्रीय कायदा होता, जो १९४७ चा मुंबई कायदा क्र. ३६ या मतभेदांवर, हे प्रकरण फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या अनुच्छेद ४२९ अन्वये मुख्य न्यायमूर्ती छागला यांच्यासमोर सुनावणीसाठी

आले, ज्यांनी न्यायमूर्ती चैनानी यांच्याशी सहमती दर्शवली की कायदा क्र. १९५० चा ५२ आणि १९४७ चा मुंबई कायदा क्र. ३६, आणि अनुच्छेद २५४ (२) अंतर्गत, पहिल्याचा विजय झाला; आणि त्यानुसार पुनरीक्षण याचिका फेटाळण्यात आली. या निर्णयाविरुद्ध, अनुच्छेद १३२(१) अंतर्गत प्रमाणपत्रावर हे अपील दाखल करण्यात आले आहे आणि निर्णय करण्यासाठी मुद्दा हा आहे की, मुंबई अन्नधान्य (चलन आणि विक्री नियंत्रण) आदेश, १९४९ च्या कलम ५ (१) चे उल्लंघन हे १९४७ चा मुंबई कायदा क्र. १६ कलम २ अंतर्गत शिक्षेस पात्र आहे का, ज्या बाबतीत रहिवासी प्रथम दंडाधिकारी यांच्याकडून खटला हा अधिकार क्षेत्राशिवाय असणार; किंवा ते आवश्यक वस्तू (तात्पुरती तरतूद) कायदा , १९४६ च्या कलम ७ अंतर्गत शिक्षेस पात्र आहे का, जसे १९५० चे कायदा क्र. ५२ द्वारे दुरुस्त केले आहे, ज्या बाबतीत त्या दंडाधिकारी यांच्याकडून अपीलकर्त्याचा खटला आणि दोषी ठरविणे हे पूर्णपणे कायदेशीर असणार.

आता या प्रश्नावर आधारित कायद्यांचा कालक्रमानुसार संदर्भ घेणे आवश्यक आहे. आपण अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायदा क्र. ९ आणि १०, जॉर्ज सहावा, अध्याय ३९ द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांच्या आधारे केंद्रीय विधिमंडळाने १९४६ चा चौदावा कायदा केला. ते संपूर्ण ब्रिटिश भारताला लागू होते. कायद्याच्या कलम ३ ने केंद्र सरकारला जीवनावश्यक वस्तूंचे उत्पादन, पुरवठा आणि वितरण नियंत्रित करण्यासाठी आदेश मुद्दा करण्याचा अधिकार दिला आणि कलम ४ अंतर्गत हा अधिकार प्रांतीय सरकारला सोपवण्यात आले. कलम ७ (१) मध्ये कायद्यान्वये जारी केलेल्या आदेशांचे उल्लंघन केल्याबद्दल शिक्षेची तरतूद केली गेली आणि ती खालीलप्रमाणे होती:

"जर कोणत्याही व्यक्तीने कलम ३ अंतर्गत केलेल्या कोणत्याही आदेशाचे उल्लंघन केले, तर तिला तीन वर्षांपर्यंत किंवा दंड किंवा दोन्हीही शिक्षा होईल, आणि जर असे आदेश दिलेले असतील तर असे उल्लंघन करण्याचा प्रयत्न करणारे कोणतेही न्यायालय असे निर्देश देऊ शकते की ज्या मालमत्तेबाबत न्यायालय संतुष्ट आहे की आदेशाचे उल्लंघन केले गेले आहे ती महामहिमांकडे जप्त केली जाईल;

परंतु, जेथे उल्लंघन हे अन्नपदार्थांशी संबंधित आदेशाचे असेल, ज्यामध्ये या संदर्भात स्पष्ट

तरतूद असेल, तेथे न्यायालय असे निर्देश देईल, जोपर्यंत लेखी कारणमिमासांसाठी असे मत नोंदवले जात नाही की संपूर्ण किंवा प्रकरणानुसार मालमत्तेच्या भागाच्या संदर्भात निर्देश दिले जाऊ नयेत."

मुंबई राज्य असे मानत होते की, आवश्यक वस्तू (तात्पुरती तरतूद) कायदा , १९४६ च्या कलम ७ (१) अंतर्गत तरतूद असलेली तीन वर्षांच्या कारावासाची कमाल शिक्षा हा या कायदा ावरील गुन्ह्यांसाठी पुरेशी नव्हती, आणि त्यामध्ये तरतूद केलेल्या शिक्षेचा विस्तार करण्याच्या उद्देशाने १९४७ चा कायदा क्र ३६, हा कायदा पारित केला. सदर कायद्याच्या कलम २ मध्ये (सध्याच्या प्रयोजनार्थ महत्त्वपूर्ण नसलेले वगळता) असे तरतूद करण्यात आली होती की, "आवश्यक वस्तू (तात्पुरती तरतूद) कायदा , १९४६ मध्ये समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या असे असूनही, जो कोणी सदर कायद्याच्या कलम ३ अंतर्गत केलेल्या किंवा केल्यासारख्या मानल्या जाणाऱ्या आदेशाचे उल्लंघन करतो त्याला सात वर्षांपर्यंत कारावासाची शिक्षा होईल, परंतु लिखितमध्ये नोंदवण्यात आलेल्या कारणांव्यतिरिक्त ती सहा महिन्यांपेक्षा कमी असणार नाही आणि त्याला दंड ही भरावा लागेल." हा कलम स्पष्टपणे १९४६ च्या आवश्यक वस्तू (तात्पुरती तरतूद) कायदा , कलम ७ (१) विरोधाभासी आहे. भारत सरकार कायदा, १९३५ च्या कलम १०७ (२) मध्ये, जो त्यावेळी अंमलात असलेला घटनात्मक कायदा होता, असे तरतूद करण्यात आली होती की,

"ज्या प्रांतांसाठी समवर्ती सूची मध्ये नमूद केलेल्या बाबींपैकी एका बाबतीत प्रांतीय कायद्यामध्ये पूर्वीच्या डोमिनियन कायद्याच्या किंवा त्या बाबतीत अस्तित्वात असलेल्या कायद्याच्या तरतुदींशी विरोधाभासी कोणतीही तरतूद असते, गव्हर्नर जनरलच्या विचारार्थ राखून ठेवलेल्या प्रांतीय कायद्याला गव्हर्नर-जनरलची संमती मिळाली असेल, तर त्या प्रांतात प्रांतीय कायदा प्रचलित असेल, परंतु असे असले तरी डोमिनियन विधानमंडळ कोणत्याही वेळी त्याच्या संदर्भात पुढील कायदा करू शकते."

या आधारावर १९४७ चा कायदा क्र. ३६ समवर्ती सूची आला, मुंबई सरकारने त्यासाठी गव्हर्नर-जनरलची संमती मिळवली आणि त्यानंतर ती २५ नोव्हेंबर १९४७ रोजी लागू झाली.

त्यामुळे स्थिती अशी होती की भारत सरकार कायद्याच्या कलम १०७ (२) मुळे, कायदा क्र. अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायद्याच्या कलम ७ वर १९४७ चा सोळावा भाग मुंबईत प्रचलित होता; परंतु त्याच वेळी, तो त्या कलमांतर्गत सर्वांच्या अधीन होता आणि केंद्रीय विधिमंडळाद्वारे पारित केला जाऊ शकणारा कोणताही कायदा "त्याच विषयाशी संबंधित पुढील कायदा" होता.

राज्याचा युक्तिवाद असा आहे की केंद्रीय विधिमंडळाने १९४८, १९४९ आणि पुन्हा १९५० मध्ये असा आणखी कायदा केला होता आणि अशा कायद्याचा परिणाम म्हणून, १९४७ चा मुंबई कायदा क्र. सोळावा निष्क्रिय झाला होता. १९४८ मध्ये अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायद्यात दुरुस्ती करण्यात आली, ज्याद्वारे कलम ७ (१) ची तरतूद रद्द करण्यात आली आणि त्याऐवजी एक नवीन तरतूद करण्यात आली, ज्यात इतर गोष्टींबरोबरच अशी तरतूद करण्यात आली की,

"जेथे उल्लंघन हे अन्नपदार्थांशी संबंधित आदेशाचे असेल ज्यामध्ये या संदर्भात स्पष्ट तरतूद असेल, तर न्यायालय असे निर्देश देईल की ज्या संदर्भात आदेशाचे उल्लंघन केले गेले आहे ती कोणतीही मालमत्ता महामहीम राजाकडे जप्त केली जाईल, जोपर्यंत लेखी नोंद करावयाच्या कारणमिमासा असे मत नसेल की निर्देश संपूर्ण किंवा प्रकरणानुसार मालमत्तेचा भाग म्हणून दिला जाऊ नये".

अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायद्यात १९४९ मध्ये पुन्हा सुधारणा करण्यात आली. या दुरुस्ती अंतर्गत, कलम ७ (i) चा परंतुक रद्द करण्यात आला आणि खालील अटींमध्ये एक नवीन खंड बदलण्यात आला:

“(b) खाद्यपदार्थांशी संबंधित आदेशाचे उल्लंघन केल्यास, न्यायालयाने (i) अशा उल्लंघनाबद्दल दोषी ठरलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला तीन वर्षांपर्यंत कारावासाची शिक्षा सुनावली पाहिजे आणि त्याव्यतिरिक्त, दंडाची शिक्षाही सुनावली जाऊ शकते, जर नोंदवण्यात आलेल्या कारणांकरता, न्यायालयाला असे मत असेल की फक्त दंडाची शिक्षा न्यायाचे उद्दिष्ट

प्राप्त करेल; आणि

(ii) आदेशाचे उल्लंघन केले गेलेली कोणतीही मालमत्ता किंवा तिचा काही भाग महामहिमांकडे जप्त केला जावा असे निर्देश द्या, कारण नोंदवण्याच्या कारणास्तव असे मत आहे की संपूर्ण संदर्भात असे निर्देश करणे आवश्यक नाही, किंवा तसे असल्यास, मालमत्तेच्या एका भागात."

त्यानंतर केंद्रीय १९५० चे कायदा क्र ५२, ज्या अंतर्गत जुने कलम ७ रद्द करण्यात आले आणि खालील अटींमध्ये लागू केलेले नवीन कलम;

"(१) जर कोणत्याही व्यक्तीने सुती वस्त्रोद्योगाशी संबंधित कलम ३ अंतर्गत कोणत्याही आदेशाचे उल्लंघन केले तर त्याला तीन वर्षांपर्यंतच्या तुरुंगवासाची शिक्षा होऊ शकते आणि तो दंडास पात्रही असेल; आणि ज्या मालमत्तेच्या संदर्भात आदेशाचे उल्लंघन केले गेले आहे किंवा ज्याचा न्यायालयाला योग्य वाटेल असा भाग असेल, ती मालमत्ता सरकारकडे जप्त केली जाईल.

(२) जर कोणत्याही व्यक्तीने अन्नपदार्थाशी संबंधित कलम ३ अंतर्गत कोणत्याही आदेशाचे उल्लंघन केले,

तर (अ) दंडाची शिक्षा मात्र न्यायाच्या उद्दिष्टांची पूर्तता करेल असे न्यायालयाला मत नोंदवण्याच्या कारणास्तव नसेल तर तो तीन वर्षांपर्यंत वाढणाऱ्या कारावासाची शिक्षा भोगण्यास पात्र असेल आणि दंडाच्या शिक्षेला देखील पात्र असेल; आणि

(ब) ज्या मालमत्तेच्या संदर्भात आदेशाचे उल्लंघन केले गेले आहे किंवा न्यायालयाला योग्य वाटेल असा कोणताही भाग सरकारला जप्त केला जाईल, जोपर्यंत नोंदवण्याच्या कारणमिमासा न्यायालयाला असे मत होत नाही की संपूर्ण किंवा, यथास्थिती, मालमत्तेचा कोणताही भाग जप्त करण्याचे निर्देश देणे आवश्यक नाही:

परंतु, कोणत्याही व्यक्तीकडे किंवा व्यक्तींच्या वर्गाकडे कायदेशीररित्या असू शकणाऱ्या

कोणत्याही अन्नधान्याचे जास्तीत जास्त प्रमाण विहित करणाऱ्या आदेशाचे उल्लंघन होत असेल आणि आदेशाचे उल्लंघन करणाऱ्या व्यक्तीकडे अशा प्रकारे निर्धारित केलेल्या जास्तीत जास्त प्रमाणापेक्षा दुप्पट अन्नधान्य असल्याचे आढळून आले असेल, तर न्यायालय त्या व्यक्तीला खालील शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा देऊ शकते:-

(क) सात वर्षांपर्यंत कारावासाची शिक्षा आणि त्याच्या ताब्यात आढळलेल्या अन्नधान्याच्या किमतीच्या विसाव्यापेक्षा कमी नसलेला दंड, आणि

(ख) असे निर्देश देणे की, अशा अन्नधान्यापैकी निर्धारित प्रमाणापेक्षा जास्त असलेले सर्व अन्नधान्य सरकार जप्त करेल.

स्पष्टीकरण: ज्या व्यक्तीच्या ताब्यात असलेले अन्नधान्य अशा प्रकारे निर्धारित केलेल्या कमाल प्रमाणापेक्षा पाच मणांपेक्षा जास्त नसेल त्या व्यक्तीला या उप-कलमाच्या प्रारूपासाठी शिक्षेस पात्र गुन्हा केला आहे असे मानले जाणार नाही.

कलम ७.

(३) जर कोणत्याही व्यक्तीने कापूस कापड आणि अन्नधान्य याव्यतिरिक्त कोणत्याही आवश्यक वस्तूशी संबंधित कलम ३ अंतर्गत केलेल्या कोणत्याही आदेशाचे उल्लंघन केले, तर तिला तीन वर्षांपर्यंत कारावासाची शिक्षा किंवा दंड किंवा दोन्हीही शिक्षा होईल आणि जर आदेशात असे तर अशी कोणतीही न्यायालय जी अशा उल्लंघनाचा खटला घेत आहे ती निर्देश देऊ शकते की, ज्या मालमत्तेच्या बाबतीत न्यायालयाची खात्री आहे की, आदेशाचे उल्लंघन झाले आहे ती सरकार जप्त करू शकते.

(४) जर कलम ३ च्या उप-कलम (४) अंतर्गत दिलेल्या निर्देशाचे पालन करण्यात कोणत्याही व्यक्तीने अपयश केले, तर तिला तीन वर्षांपर्यंत कारावासाची शिक्षा किंवा दंड किंवा दोन्हीही शिक्षा होईल.

हे नमूद केले पाहिजे की, १९४८ आणि १९४९ च्या दुरुस्त्या भारत सरकार कायदा, १९३५ च्या

कलम १०७ (२) अंमलात असताना करण्यात आल्या, परंतु १९५० चे कायदा क्र ५२ हा कायदा भारतीय घटना कायदा लागू झाल्यानंतर कायदा ित करण्यात आला. भारतीय संविधानाचा अनुच्छेद १५४ (२) खालीलप्रमाणे आहे:-

"ज्या बाबी समवर्ती सूची मध्ये नमूद केलेल्या आहेत त्यापैकी एका बाबतीत प्रथम अनुसूचीतील भाग-अ किंवा भाग-ब मध्ये नमूद केलेल्या राज्याच्या विधानमंडळाने केलेल्या कायद्यामध्ये पूर्वीच्या संसद किंवा त्या बाबतीत अस्तित्वात असलेल्या कायद्याच्या तरतुदींशी विरोधाभासी कोणतीही तरतूद असल्यास, अशा राज्याच्या विधानमंडळाने केलेला कायदा, तो राष्ट्रपतींच्या विचारासाठी राखीव असल्यास आणि त्यांनी त्याला संमती दिली असल्यास, त्या राज्यात प्रबल होईल:

परंतु या खंडातील कोणतीही गोष्ट संसदाला त्याच बाबतीत कोणत्याही वेळी कायदा कायदा ित करण्यापासून प्रतिबंधित करणार नाही, ज्यामध्ये अशा राज्याच्या विधानमंडळाने केलेल्या कायद्यात भर घालणारा, त्यामध्ये दुरुस्ती करणारा, त्यामध्ये बदल करणारा किंवा तो रद्द करणारा कायदा समाविष्ट आहे."

हे, वस्तुतः, भारत सरकार कायद्याच्या कलम १०७ (२) चे पुनरुत्पादन आहे, ज्याचा शेवटचा भाग पुढील जोड्यांसह परंतुकात समाविष्ट केला जात आहे. एखाद्या स्थितिर्विशेष प्रांतीय विधिमंडळाच्या संबंध कॅनडाच्या अधिराज्य विधिमंडळाच्या अधिकाराच्या स्वरूपावर चर्चा करणे. भारत सरकार कायद्याच्या कलम १०७ (२) प्रमाणेच, लॉर्ड वॅस्टनने ऑन्टारियोचे महाधिवक्ता विरुद्ध डोमिनियनचे महाधिवक्ता (१) या खटल्यात असे निरीक्षण नोंदवले होते की कॅनडाच्या पार्लियाने कायदा ित केलेला कायदा आणि त्याच्या क्षमतेनुसार त्याच क्षेत्राचा समावेश असलेल्या प्रांतीय कायद्यावर नियंत्रण ठेवेल, परंतु डोमिनियन संसदेला संविधानानुसार कोणताही प्रांतीय कायदा थेट रद्द करणारा कायदा लागू करण्याचा कोणताही अधिकार नव्हता. समवर्ती सूची नमूद केलेल्या विषयांच्या संदर्भात भारत सरकार कायद्याच्या कलम १०७ (२) अंतर्गत ही स्थिती असल्याचे दिसते. आता, अनुच्छेद २५४ (२) च्या परंतुकाद्वारे संविधानाने संसदेचे अधिकार वाढवले आहेत आणि त्या परंतुकांतर्गत, केंद्रीय

विधिमंडळ भारत सरकार कायद्याच्या अनुच्छेद १०७ (२) अंतर्गत जे करू शकत नाही ते संसद करू शकते आणि समवर्ती सूची नमूद केलेल्या प्रकरणाशी संबंधित असताना, राज्याच्या कायद्यात भर घालणारा, त्यात सुधारणा करणारा, त्यात बदल करणारा किंवा तो रद्द करणारा कायदा करू शकते. तेव्हा स्थिती अशी आहे की संविधानानुसार संसद, अनुच्छेद २५४ (२) च्या तरतुदीनुसार काम करून, राज्याचा कायदा रद्द करू शकते. परंतु जेथे ते स्पष्टपणे तसे करत नाही, तरीही, राज्य कायदा त्या दृष्टिकोनाखाली रद्द होईल, जर तो नंतरच्या "त्याच विषयाशी संबंधित कायद्याशी" विसंगत असेल, ज्याद्वारे कायदा ित केले जाऊ शकते.

प्रस्तुत प्रकरणात, १९५० च्या कायदा क्र ५२ द्वारे अनुच्छेद २५४(२) च्या प्रस्तावनेच्या संदर्भात मुंबई कायदा ाचा स्पष्टपणे रद्द करण्यात आला नव्हता. मग निर्णय घेण्याची एकमेव बाब म्हणजे १९४८, १९४९ आणि १९५० मध्ये केंद्रीय विधिमंडळाने आवश्यक वस्तू (तात्पुरती तरतूद) कायदा मध्ये केलेले सुधारणे हे भारत सरकार कायदा, १९३५ च्या कलम १०७(२) अंतर्गत येणारे "पुढील कायदे" आहेत किंवा अनुच्छेद २५४(२) अंतर्गत येणारे "त्याच बाबतीत कायदा" आहेत. या तरतुदीच्या संदर्भात विचारात घेण्याची महत्त्वाची बाब म्हणजे कायदे हा "त्याच बाबतीत" आहे की नाही. जर नंतरचा कायदा हा पूर्वीच्या कायद्याचा विषय असलेल्या बाबींशी नव्हे तर सहयोगी आणि संबंधित स्वरूपाच्या इतरांशी आणि वेगळ्या बाबींशी संबंधित असेल, तर अनुच्छेद २५४(२) लागू होणार नाही. कलम १०७(२) आणि अनुच्छेद २५४(२) मध्ये समाविष्ट असलेले तत्त्व असे आहे की, केंद्र आणि प्रांत दोन्हीही समान विषय व्यापणारा कायदा अस्तित्वात असल्यास, दोन्ही कायदा करण्यास सक्षम असल्यास, केंद्राचा कायदा राज्याच्या कायद्यावर प्रबल होईल.

या बाबीकडे या दृष्टिकोनातून पाहता, प्रथम विचारायचा प्रश्न म्हणजे .१९४७ चा मुंबई कायदा क्र ३६ चा विषय काय आहे? प्रस्तावनेत असे नमूद करण्यात आले आहे की, तो "आवश्यक वस्तू (तात्पुरती तरतूद) कायदा, १९४६ अंतर्गत केलेल्या आदेशांच्या उल्लंघनासाठीच्या शिक्षेच्या विस्ताराची तरतूद करण्यासाठी" होता. नंतर पुढचा प्रश्न म्हणजे १९४८, १९४९ आणि १९५० मध्ये केलेल्या नंतरच्या कायद्याचा व्याप काय आहे? अपीलकर्त्याला ज्या गुन्ह्यासाठी

शिक्षा झाली त्या गुन्हाची केस ६ एप्रिल १९५१ रोजी घडली, त्यामुळे त्या तारखेला अंमलात असलेल्या १९५० चे कायदा क्र ५२ चा परिणाम विचारात घेणे या वर्तमान अपीलाच्या प्रयोजनासाठी पुरेसे असणार आहे. त्या कायद्याद्वारे, आवश्यक वस्तू (तात्पुरती तरतूद) कायद्याच्या १९४६ चे कलम ७ (१) मध्ये पारित झाल्याप्रमाणे आणि १९४८ आणि १९४९ मध्ये दुरुस्त केल्याप्रमाणे रद्द करण्यात आले आणि त्याच्या जागी नवीन कलम समाविष्ट करण्यात आले. त्या कलमाची योजना अशी आहे की, शिक्षेच्या प्रयोजनासाठी, कायदा ातील गुन्हे तीन वर्गात गटबद्ध केले आहेत - कापूस कापडांशी संबंधित गुन्हे, खाद्यपदार्थांशी संबंधित गुन्हे आणि कपडे किंवा खाद्यपदार्थ यांच्याशिवाय इतर आवश्यक वस्तूंशी संबंधित गुन्हे. विविध वर्गात लादण्यात येणारी शिक्षा वेगळी नमूद केली आहे. खाद्यपदार्थांच्या संदर्भात, गुन्हा हा अधिकतम निर्धारित केलेल्या दुप्पटपेक्षा जास्त धान्ये बाळगण्यात असल्यास देऊ शकणारी शिक्षा ही सात वर्षांपर्यंत कारावासाची आहे, ज्यामध्ये दंड आणि वस्तू जप्तीसाठी पुढील तरतुदी आहेत. इतर बाबतीत, तीन वर्षांपर्यंत कारावासाची कमी शिक्षा आहे. अशा प्रकारे कलम ७ हा एक व्यापक कोड आहे जो कायद्यातील गुन्हांसाठी शिक्षेच्या संपूर्ण क्षेत्राचे समावेश करतो, वस्तू आणि गुन्हाच्या स्वरूपानुसार श्रेणीबद्ध केलेला आहे. १९४७ चा मुंबई कायदा क्र. ३६ मध्ये हाताळला जाणारा वाढीव शिक्षेचा विषय १९५० चे कायदा क्र ५२ मध्ये देखील समाविष्ट आहे, जो धान्य साठवणूकीच्या बाबतीत मर्यादित आहे. म्हणूनच, आम्ही छागला मुख्य न्यायाधीश आणि चैनानी न्यायाधीश यांच्या या मताशी पूर्णपणे सहमत आहोत की १९५० चे कायदा क्र ५२ हा १९४७ चा कायदा क्र. ३६ याच विषयातील कायदा आहे.

या उलट निष्कर्षावर पोहोचलेले न्यायमूर्ती बावडेकर यांनी अगदी बरोबर असे निरीक्षण नोंदवले की, भारत सरकार कायद्याच्या कलम १०७ (२) अन्वये अप्रामाणिकपणा स्थापित करण्यासाठी, एका कायद्याने दुसऱ्या कायद्यात जे 'करू नका' असे म्हटले पाहिजे हे आवश्यक नव्हे. कैफियत आणि जेव्हा दोन्ही कायदे एकाच क्षेत्रात येतात कैफियत ही अप्रामाणिकपणाचा परिणाम होऊ शकतो. परंतु त्यांनी असे मत मांडले की कायदा क्र. १ अंतर्गत वाढीव दंडाचा प्रश्न आहे. १९४७ चे ३६ हा अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार)

कायद्यांतर्गत शिक्षेपेक्षा वेगळा विषय होता. मात्र जेव्हा गुन्हा निर्धारित प्रमाणापेक्षा दुप्पट अन्नपदार्थ बाळगण्याचा असेल तेव्हाच वाढीव दंडाच्या संदर्भात कायदा असल्याने, १९४७ चे कायदा क्र. ३६ हा कायदा क्र. इतर बाबींच्या संदर्भात १९५० चे कायदा क्र ५२ दुसऱ्या शब्दांत, कायदा क्र. १ अंतर्गत शिक्षेत वाढ करण्याचा प्रश्न त्यांनी विचारात घेतला. १९४७ चे ३६ हा अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायदा आणि त्यातील सुधारणांखालील केवळ शिक्षेपेक्षा वेगळा विषय होता; आणि या संदर्भात, त्यांनी चूक केली. अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरता अधिकार) कायद्यांतर्गत आदेशांचे उल्लंघन केल्याबद्दल शिक्षेचा प्रश्न, दोन्ही कायदा क्र. १९४७ चे ३६ आणि १९५० चा कायदा क्र. ५२. हा एकच विषय आहे आणि विद्वान न्यायाधीशांनी सुचवलेल्या पद्धतीनुसार त्याचे विभाजन केले जाऊ शकत नाही. याच तत्त्वावर कायद्यांच्या अर्थनिर्वाचन आणि बांधणीच्या नियमाची स्थापना झाली आहे, तो नियम म्हणजे "जेव्हा शिक्षा किंवा दंड हा प्रमाणात बदलला जातो पण स्वरूपात बदलला जात नाही, तेव्हा नंतरच्या तरतूदीला पूर्वीच्या तरतूदीपेक्षा अधिकृत मानले जाईल." (मॅक्सवेल ऑन इंटरप्रिटेशन ऑफ स्टॅट्युट्स, १० वी आवृत्ती, पृष्ठे १८७ आणि १८८). "हा अर्थनिर्वाचन आणि बांधणीचा एक सुस्थापित नियम आहे", स्मिथ विरुद्ध बेनाबो ¹ या प्रकरणात गॉडार्ड न्यायाधीशांनी निरीक्षण नोंदवले, "जर नंतरच्या कायद्याने पूर्वीच्या कायद्याने तयार केलेल्या गुन्ह्याचे पुन्हा वर्णन केले आणि वेगळी शिक्षा ठोठावली, किंवा प्रक्रिया बदलली, तर पूर्वीचा कायदा नंतरच्या कायद्याने रद्द केला जातो: मिशेल विरुद्ध ब्राउन, लॉर्ड कॅम्पबेल प्रति."²

हे खरे आहे की, अनुच्छेद २५४ (१) अन्वये, राज्याच्या कायद्याच्या विरोधात संसदेचा कायदा अस्तित्वात आहे का, या प्रश्नावर, रद्द करण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही; परंतु ज्या तत्त्वावर रद्द करण्याचा नियम अंतर्भूत आहे, ते म्हणजे, जर नंतरच्या कायद्याचा विषय पूर्वीच्या विषयाशी समान असेल, जेणेकरून ते दोन्ही एकत्र उभे राहू शकत नाहीत, तर नंतरच्या कायद्याने पूर्वीचा विषय रद्द केला जातो, तर संसदेने केलेला पुढील कायदा अनुच्छेद २५४ (२) अन्वये त्याच बाबतीत राज्य कायद्याच्या बाबतीत आहे की नाही या प्रश्नावर समानपणे लागू होईल. त्यानुसार

1[1937], K. B. 518.
2I El. and El. 267, 274.

आपण मुंबई कायदा क्र. २ चे कलम २ असे गृहीत धरले पाहिजे. अत्यावश्यक पुरवठा (तात्पुरते अधिकार) कायदा क्र. ७ च्या कलम ७ च्या विरोधात १९४७ चा सोळावा क्र लागू होऊ शकत नाही. १९४६ चा चौदावा १९५० चा कायदा क्र. ५२.

अपीलकर्त्याने असा युक्तिवाद करण्याचा प्रयत्न केला की कायदा क्र. १ मधील कायद्याचा विषय आहे. १९४७ चे ३६ हा मात्र प्रांतीय यादीत होता आणि भारत सरकार कायद्याचे अनुच्छेद १०७(२) आणि संविधानाचे अनुच्छेद २५४(२) जे मात्र समवर्ती सूची असलेल्या विषयांवरील कायद्याच्या संदर्भात लागू होतात, ते लागू होत नाहीत. ज्या कायद्यावर अपीलकर्ता अवलंबून असतो, म्हणजे., १९४७ चा कायदा क्र. ३६, आधीच सांगितल्याप्रमाणे, विषय समवर्ती सूची आहे या आधारावर पुढे जातो. अपीलकर्त्याने हा प्रश्न मुंबई उच्च न्यायालयाच्या विद्वान न्यायाधीशांसमोर उपस्थित केला आणि त्यांनी तो फेटाळला. अनुच्छेद १३२(१) अंतर्गत या न्यायालयात अपील करण्याच्या रजेसाठी अर्जामध्ये, जो मांडला गेला होता तो घटनात्मक कायद्याच्या व्याख्याबाबत मूलभूत प्रश्न निर्माण करणारा एकमेव मुद्दा हा होता की, १९४७ चा मुंबई कायदा क्र. ३६ हा घटनात्मक कायद्याच्या अनुच्छेद २५४ अंतर्गत विरोधाभासी आणि शून्य आहे की नाही. याचिकेत दुसरा कोणताही प्रश्न उपस्थित न झाल्याने, अपीलकर्त्याला हा मुद्दा उपस्थित करण्याची परवानगी देण्यास आम्हाला नकार द्यावा लागेल.

परिणामी, ही अपील नापास होते आणि खारिज केली जाते.

अपील खारिज.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X

